

ЈЕДАН НОВ НАТПИС ИЗ ЧЕПИГОВА

У новооснованом музеју у Прилепу налази се једна велика мермерна база са грчким натписом, донета прошлог пролећа из села Чепигова. Сељаци су је изгледа откопали негде у близини оног места где су септембра ове године вршена ископавања која су дала врло лепе резултате¹⁾.

Чепигово, око 15 км југозападно од Прилепа, недалеко од станице Тополчане на прузи Прилеп—Битољ, познато је било одавно као налазиште античких споменика. Пробна ископавања која је 1924 г. предузео Н. Вулић показала су да се на том месту заиста налазило једно римско насеље²⁾. Доцнији налази, нарочито оне две високе стеле са списковима ефеба нађене заједно са три женске статуе у једној великој полукружној згради³⁾, открили су пред нама један велики и напредан град, који је, иако такорећи на ивици грчке културне сфере, сачувао у II и III в. н. е. грчко уређење и грчке обичаје⁴⁾. Нови натпис из Чепигова који ниже објављујемо упознаће нас са једном веома угледном породицом која је дала неколико високих функционера римској провинцији Македонији, па и самој римској држави, а чији је један, најмлађи члан био грађанин нашег града. То је још један, иако индиректан доказ о значају овог локалитета. Ево сада тог натписа:

База од белог мермера, чије су три стране једнако профилиране горе и доле, а четврта, задња, грубо отесана. Од доњег одломљеног дела сачувана су само два одломка: леви предњи угао профилиране основе и доњи десни угао натписа. Горња

1) Ископавања је вршила археолошка екипа Скопског музеја под руководством Душанке Вучковић-Тодоровић. Нађене су, поред осталог материјала, и две базе сличне овој коју овде објављујемо, и неколико других натписа. Објављивање овог материјала је од великог интереса.

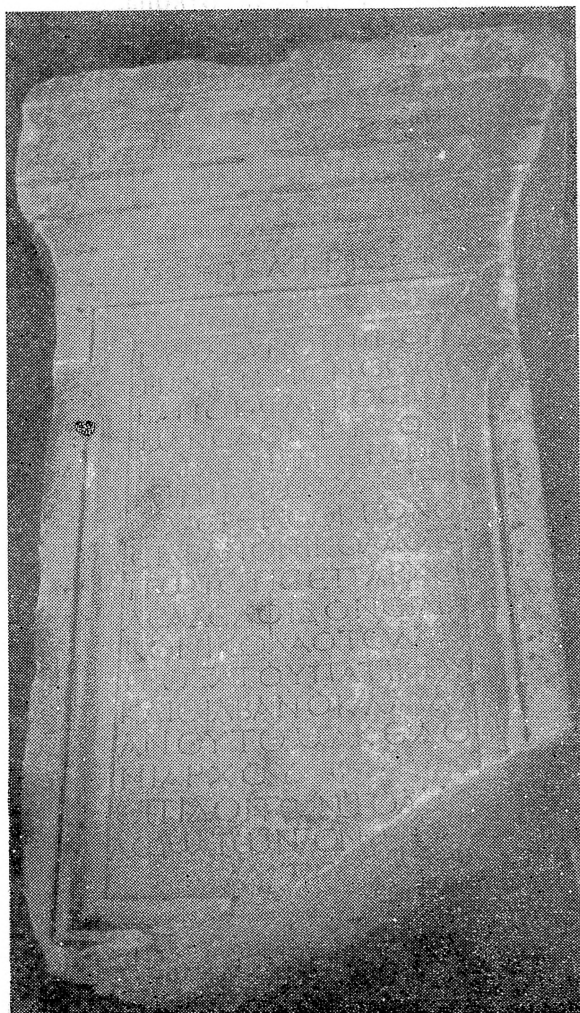
2) Споменик 71 (1931) 190 и д.

3) Н. Вулић, Споменик 98 (1941—1948) 184 и д.

4) Н. Вулић датовао је ове спискове ефеба у I и II в. н. е. (74, 87, 90 и 107 г. н. е.), рачунајући године које су означене на самим натписима по провинциској ери (од 148 г. пре н. е.). Међутим, ови спискови свакако припадају крају II и почетку III в., јер, како ћемо на другом месту показати, не важи правило да је сваки датум на македонским натписима, уколико није поред бројева обележено *ετος Σεβαστου*, израчунат по провинциској ери.

ивица такође је мање или више оштећена. Укупна висина морала је приближно износити око 1,50 м, а пресек у средњем делу износи 58×58 см. Горња површина, на којој има четири рупе за причвршћивање статуе, вел. око 74×74 см. На предњој страни натписно поље у профилираном оквиру вел. 70×88 см. Горе на средини урезан украс у виду круга и малих акротерија. Први ред натписа урезан је на површини изнад оквира. Величина слова: I ред — 3,5 см; остала — 2,5 см.

Тип писма види се на приложеној слици. Поред лунарног Ε, Σ и Ο, карактеристична су слова Α, Δ и Λ са дужим десним краком и нарочито широко и обло Μ. Лигатуре: Ο-Υ, Ν-Ν, Ν-Τ, Ν-Γ, Π-Ρ, Τ-Η.

Ἡ πατρίς.

Σ(επτίμιον) Σιλβανὸν Νικό-
μαχον, υἱὸν Σ(επτίμιον) Σιλ-
βανοῦ Κέλερος τοῦ

5 μακεδονιάρχου

καὶ Δ(ουκίας) Αὐρ(ελίας) Τρεβαν-
ας Νικομάχας τῆς

ἀρχιερείας, ἐκγόνο(ν)

Σιλβανοῦ Νικολάου τοῦ

10 πρώτου τῆς ἐπαρχεί-

ας, ἀδελφιδοῦν Σιλβα-

νοῦ Νικολάου τοῦ λαμ-

πρωτάτου ὑπατικοῦ

καὶ Σιλβανοῦ Κλαυδι-

15 ανοῦ τοῦ μακεδο-
νιάρχου.

Ἐπιδόντων τὸ ἀνά-

λωμα τῶν γονέων

αὐτοῦ.

р. 1 и 2: за граепотеп Σ(επτιμος) в. ниже натпис из Берије; р. 6 и 8: цртица за скраћивање изнад ΑΥΡ и ΕΚΓΟΝΟ; р. 6: последње слово I урезано на оквиру; р. 9, 10 и 11: последња слова су мања; р. 16 и 19: место тачке украсни листићи.

Натпис је одлично сачуван (на слици нема фрагмента са доњим десним углом натписа). Писмо изванредно лепо и брижливо. Тип слова, лигатуре, нарочито О-Υ, указују на крај II или почетак III в. н. е.⁵⁾

Овај споменик претставља базу на којој је, како се види из натписа, стајала статуа Септимија Силвана Никомаха. Споменик му је подигла његова домовина — град чији је он грађанин био —, а трошак су поднели његови родитељи Септимије Силван Келер, македонијарх, и Луција Аурелија Требонија Никомаха, првосвештеница. С. Силвану Никомаху није на натпису забележена никаква титула ни звање, па је очигледно да му је почаст указана не због његових заслуга већ због његовог угледног порекла. Јер, не само да му је отац био македонијарх и мајка првосвештеница, већ му је и деда био πρῶτος τῆς ἐπαρχείας, а стричеви — један конзулар, а други такође македонијарх.

Ова база са почасним натписом — слична по свом облику, али не и по димензијама и намени, вотивним и надгробним жртвеницима (αγα, cippus) — претставља нешто ново у нашем делу римске Македоније. Међутим, многобројне базе са почасним натписима из II и III в. н. е., истог типа као и наша и у појединостима сличне с њом, нађене су у Солуну⁶⁾. Оне су се у античко доба звале βωροί, исто као и жртвеници, са којима их везује не само спољашња сличност већ свакако и заједничко порекло. С. Пелекидис, који је објавио и обрадио читав низ ових споменика, користећи их као извор за осветљавање разних проблема друштвеног живота римске Thessalonike, каже да ове базе „толико преовладавају међу осталим споменицима овог града да му дају један специфичан карактер и тон“⁷⁾. Интересантно је да на једном од тих почасних натписа из Солуна сусрећемо породицу Силвана. Град Тесалонике подигао је споменик Силвану Келеру, македонијарху, сину Силвана Николаоса, македонијарха и πρῶτου τῆς ἐπαρχείας: Ἦ πόλις | Σιλβανὸν | Κέλера τὸν | μακεδони | ἀρχην, υἱὸν | Σιλβανοῦ | Νικολάου τοῦ μακε-

⁵⁾ Датовање нашег натписа могло би се проверити помоћу друга два натписа из Солуна и Берије у којима се спомињу Силвани (в. ниже), али, нажалост, ти натписи познати су нам само у транскрипцији, а издавачи их нису датовали.

⁶⁾ Уп. С. Пелекидис, Ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης, Παράρτημα τοῦ δευτέρου τόμου τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπετηρίδος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς 1933. Солун 1934, стр. 28 и д.

⁷⁾ Пелекидис, н. д. 37.

δο | νιάρχου καὶ πρώτου | τῆς ἐπαρ | χίας⁸). То су очигледно отац и дед нашег Силвана Никомаха, који се спомињу и на нашем натпису. Да ли је случајно што се први βωρὸς са почасним натписом нађен у Чепигову⁹) односи на једну породицу која је од раније била позната управо са натписа из Солуна? Или се заиста, на основу сличности ових база може претпоставити извештан директни културни утицај главног града провинције на наше насеље код Чепигова?

Велики број база са почасним натписима нађено је за време рата и у Берији, седишту македонског κοινόν. Једна од њих подигнута је у част сестре нашег Силвана Никомаха — Септимије Силване Келерине: Σεπτιμίαν Σιλβανὴν Κελερεΐνην θυγατέρα Σεπτιμίου Σιλβανοῦ Κέλερος τοῦ μακεδονιάρχου καὶ Αὐρηλίας Τρεβωνίας Νικοράχης τῆς ἀρχιερείας¹⁰). Као и њен брат и Септимија Силване Келерине нема никакве титуле ни звања.

Сем ових седам Силвана — најстаријег Силвана Николаоса, македонијарха и πρώτος τῆς ἐπαρχείας, његових трију синова, снаје и двоје унучади — са породицом Силвана имала је по свој прилици везе и Φλαβία Κλαυδία Σιλβανή, коју налазимо на једном натпису из Солуна¹¹). Она је вероватно била ћерка Флавија Клаудија Менона, члана једне од најугледнијих породица у Солуну II и III в., познатог са натписа из 258 г.¹²) Да ли је она била Силване по матери или по мужу не може се рећи, али да је била одличног рода говори њена титула ἀξιολογωτάτη и њено звање γερουσίρχισσα.

Пелекидис је сматрао да су Силван Келер и његов отац Силван Николаос из Солуна и зато их је уврстио у списак познатих македонијарха из тог града. Међутим, он није још познавао новије натписе. Да ли се после нашег натписа може тврдити да је породица Силвана потицала из Солуна? Солун је као главни град провинције Македоније, исто као и Берија, могао да подиже споменике македонијарсима и ако ови нису били његови грађани. Међутим, на нашем нат-

⁸) Објавио најпре Π. Παπαγεωργίου, 'Επιγραφαὶ Θεσσαλονίκης. 'Αλήθεια, 7 окт. 1906, бр. 37. Цитирано према С. Пелекидис, н. д. стр. 77. Према овом натпису Пелекидис је увео у списак македонијарха из Солуна и Силвана Келера и Силвана Николаоса.

⁹) Приликом недавних радови у Чепигову откопане су две нове базе са почасним натписима. Одмах до њих нађене су и статуе које су вероватно њима припадале.

¹⁰) Jahrbuch d. deutschen arch. Inst. Archäologischer Anzeiger 57 (1942) стр. 183, бр. 21.

¹¹) Пелекидис, н. д. 78, пр. 2: 'Η βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῆς λαμπροτάτης Θεσσαλονικαίων μητροπόλεως καὶ κολωνείας καὶ τετρακίς νωακόρου Φλαβίαν Κλαυ[δία]ν Σιλβανήν τὴν [ἀξιο]λογωτάτην καὶ γε[ρουσ]ιάρχισσαν τει[μῆς κ]αὶ εὐνοίας ἐνεκεν. εὐτυχῶς.

¹²) Пелекидис, н. д. 49, пр. 8 и 66, бр. 24.

пису стоји да је Септимија Силвана Никомаха одликовала њ *πατρίς*, па је он према томе морао бити њен грађанин. Али оно што важи за најмлађег члана породице Силвана не мора да важи и за остале.

Колико је породица Силвана била угледна постаће нам јасније ако кажемо неколико речи о положају македонијарха и осталим положајима које су поједини њени чланови заузимали. Македонијарси су били функционери провинциског аутономног органа, лишеног свих политичких компетенција, који је Македонија, као и остале источне провинције, имала у доба Царства. Какву су функцију македонијарси управо вршили у том „савезном већу“ није јасно и утолико је то теже установити што се не зна структура тог *κοινόν* и његовог синедриона. Расправљајући о том питању на основу материјала из Солуна, јединог у то време познатог, Пелекидис није могао да се одлучи да ли македонијархе треба сматрати претставницима разних градова Македоније који су заседавали у синедриону или су пак македонијарси били председници тих синедриона¹³⁾. Међутим, нови низ натписа из Берије на којима се спомињу македонијарси¹⁴⁾ баца нешто светлости на ово питање. Из тих се натписа види да македонијарх није исто што и члан синедриона, јер се у некима изричито спомињу македонијарси, док се у другима говори о синедрима — члановима синедриона¹⁵⁾. Исто тако не би се могло рећи да је македонијарх претседник синедриона, т. ј. да постоји само један македонијарх годишње. На натпису из Солуна Силван Николаос, дед нашег Септимија Силвана Никомаха, назива се *μακεδονίαρχης* и *πρώτος τῆς ἐπαρχείας*, док је на нашем натпису само *πρώτος τῆς ἐπαρχείας*. Тешко се може претпоставити да су та два положаја потпуно одвојена и без икакве везе, т. ј. да је Силван Николаос могао бити најпре *πρώτος τῆς ἐπαρχείας*, а тек после *μακεδονίαρχης*, и да на натпису из Чепигова нема његове титуле македонијарх само зато што је тај натпис старији и што он тада још није био постао македонијарх. Напротив, нама се чини да је положај, или боље титула „првог човека у провинцији“ припадала само македонијарсима, односно првome по угледу међу њима, и да је на натпису из Чепигова могла да изостане реч македонијарх, само зато, што се она подразумевала у титули *πρώτος τῆς*

¹³⁾ Пелекидис, н. д. 79, пр. 2 и 3. Те две могућности узима Пелекидис из тумачења израза *ἀσπίρχαι*, *βιβονίαρχαι* и *λοκίαρχης*, које дају Brandis и Deeters у одговарајућим чланцима у Pauly—Wissowa RE.

¹⁴⁾ Archäologischer Anzeiger 57 (1942) 175 и д. Није ми доступан чланак J. M. R. Cormack, High priests and Macedoniarchs from Beroea. Journal of Roman Studies 1943, 39 и д.

¹⁵⁾ Ibid. бр. 5 ἀνδρα σύνεδρον, бр. 10 συνέδρου ἑόν, бр. 25 τὸν σίνεδρον, бр. 26 σύνεδρος.

ἐπαρχείας. Другим речима, из овог би се могло закључити да је било више македонијарха у исто време. На то указује можда и чињеница да се никад не наводи година када је неко био македонијарх, што би се вероватно учинило да је то звање значило председавање синедрионом.

Положај македонијарха био је свакако доступан само најимућнијим слојевима због издатака са којим је морао бити везан. Отуда изгледа нису били ретки случајеви да се у истој породици такође „наслеђује“ тај положај. Код Силвана видели смо оца и два сина македонијархе. На једном натпису из области Струме такође сусрећемо оца и сина македонијархе¹⁶). И ту отац, Τούλιος Ἰγγενός, носи титулу πρῶτος τοῦ ἔθνους која потпуно одговара титули πρῶτος τῆς ἐπαρχείας.

Највише се од свих чланова породице Силвана уздигао на лествици друштвене хијерархије Силван Николаос, млађи, стриц нашег Силвана Никомаха, за кога у натпису стоји да је био λαμπρότατος ὑπατικός. Како је то први податак о њему, ми не знамо ни које је године он био конзул, нити ишта друго о његовој сенаторској каријери¹⁷).

Звање ἀρχιέρεια које носи Аурилија Требонија Никомаха, мајка Силвана Никомаха, је доста неодређено. Ипак биће пре да се ради о неком месном храму у коме је она била првосвештеница, него о неком култу општепровинциског карактера.

Наш натпис не доприноси ничим идентификовању античког насеља код Чепигова. Из њега, нажалост, не сазнајемо како се звала πατρίς Силвана Никомаха: Деуриоп или Стубера. Можда ће нови натписи из Чепигова дати коначан одговор на ово питање. Нама се чини, међутим, да решење не може бити другачије него како га је претпоставио Н. Вулић у последњем свом раду по овом питању: Деуриоп се звала област племена, које је са главним насељем Стубером чинило једну административну јединицу, једну civitas¹⁸). Јер све што знамо о Стубери — стратешки положај који је она имала у ратовима Македонаца против Илира, подаци итинерарија, географа па и натписа о њој — говори за то да се Стубера налазила код Чепигова.

Београд.

Фанула Папазоглу.

¹⁶) J. Roger, Inscriptions de la région du Strymon. Revue archéologique 1945 II, 40: Τούλιον Μάρκον μακεδονίαρχον, Τουλίου Ἰγγενος μακεδονίαρχου καὶ ἱεροφάντου καὶ πρῶτου τοῦ ἔθνους υἱόν, Τούλ. Νικοπολιανὸς τὸν γλυκίστατον πατέρα. Εἰνυχᾶς.

¹⁷) Силван Николаос био је consul suffectus. Не налазимо га у списку познатих сенатора код P. Lambrechts, La composition du sénat romain de Septime Sévère à Dioclétien (193—284). Diss. Pann. I, 8 Budapest 1937.

¹⁸) N. Vulić, Deux nouvelles inscriptions grecques de Derriopos. Comptes-rendus de l'Académie des Inscriptions 1939, 228 и д. В. и напомену на крају.

Напомена. Овај је чланак већ био у штампи када сам љубазношћу другарице Борке Јосифовске, кустоса Археолошког музеја у Скопљу, сазнала да се међу материјалом који је, по завршетку ископавања, пренет из Чепигова у Скопски музеј налази и један почасни натпис који је $\eta \Sigma\tau\upsilon\beta\epsilon\rho\rho\alpha' \omega\nu \beta\omicron\upsilon\lambda\eta \kappa\alpha\iota \acute{o} \delta\eta\mu\omicron\varsigma$ подигао неком свом грађанину ($\pi\omicron\lambda\epsilon\iota\tau\eta\varsigma$). Овим натписом добија наше идентификовање насеља код Чепигова са Стубером очекивани дефинитивни доказ. Не само да је то други по реду натпис из Чепигова на коме се спомиње Стубера, већ је у овом случају искључена могућност да би тај натпис, као почасни, био подигнут у неком суседном месту — што се претпостављало код првог натписа — јер се изричито каже да се споменик подиже своме грађанину.

RÉSUMÉ

F. Papazoglou: UNE NOUVELLE INSCRIPTION DE ČEPIGOVO

Une base de statue en marbre, d'un type très répandu à Thessalonique au IIe et IIIe siècle de l'Empire, a été trouvée à Čepigovo près de Prilep. Elle porte une inscription honorifique, dont l'écriture aux lettres lunaires et les ligatures indiquent la fin du IIe ou le début du IIIe siècle. La statue a été décerné à Septimios Silvanos Nicomachos par sa patrie, ses parents se chargeant de tous les frais. Silvanos Nicomachos appartenait à une illustre famille, qui comptait parmi ses membres trois macédoniarques, dont l'un $\pi\rho\acute{\omega}\tau\omicron\varsigma \tau\eta\varsigma \epsilon\pi\alpha\rho\chi\epsilon\iota\alpha\varsigma$, et un consulaire. Les Silvani de Macédoine sont déjà connus par une inscription de Thessalonique et une autre de Béroia. Il est difficile de dire s'ils sont tous originaires de la patrie de Silvanos Nicomachos.

Silvanos Nicolaos, le grand-père du personnage honoré, nommé dans notre inscription $\pi\rho\acute{\omega}\tau\omicron\varsigma \tau\eta\varsigma \epsilon\pi\alpha\rho\chi\epsilon\iota\alpha\varsigma$, porte dans l'inscription de Thessalonique le double titre de macédoniarque et $\pi\rho\acute{\omega}\tau\omicron\varsigma \tau\eta\varsigma \epsilon\pi\alpha\rho\chi\epsilon\iota\alpha\varsigma$. L'omission du titre de macédoniarque dans le premier cas semble montrer que ce titre était compris dans le titre de $\pi\rho\acute{\omega}\tau\omicron\varsigma \tau\eta\varsigma \epsilon\pi\alpha\rho\chi\epsilon\iota\alpha\varsigma$, qui par conséquent ne pouvait être accordé qu'au premier des macédoniarques. Il s'en suit qu'il y avait plusieurs macédoniarques en même temps et que le macédoniarque n'était pas le président du synédriion comme on l'a supposé. L'autre hypothèse, — qu'on appelait macédoniarque chaque membre du synédriion — se trouve aussi réfutée par la nouvelle série d'inscriptions honorifiques de Béroia, où des $\sigma\upsilon\nu\epsilon\delta\rho\omicron\iota$ sont mentionnés à côté des macédoniarques.

On trouve pour la première fois dans notre inscription Silvanos Nicolaos, le $\lambda\alpha\rho\mu\rho\acute{o}\tau\alpha\tau\omicron\varsigma \upsilon\pi\alpha\tau\iota\kappa\acute{o}\varsigma$, un ancien consul suffectus.

Le nom de la patrie de Silvanos Nicomachos n'est pas indiqué dans l'inscription. Pourtant, ce ne peut être que Stuberra, car Derriopos était la région de la tribu qui avec la ville de Stuberra formait une civitas.

P. S. Une nouvelle inscription vient de confirmer notre identification de Čepigovo avec l'ancienne Stuberra.